

ΠΕΡΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΤΙΝΩΝ ΦΟΡΕΜΑΤΩΝ

Ἐν τῶν δυσκολωτάτων κεφαλαίων τῆς Βυζαντινῆς λαογραφίας εἶναι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐνδυμασιολογίαν καὶ τοῦτο, διότι αἱ περὶ φορεμάτων πληροφορίαι τῶν μεσαιωνικῶν συγγραφέων, περιγραφόντων γνωστὰ καὶ συνήθη διὰ τοὺς χρόνους των, εἶναι ἐντελῶς ἀόριστοι καὶ ἀνεπαρκεῖς, αἱ δ' ἐν μνημείοις, χειρογράφοις καὶ τοιχογραφίαις ἀπεικονίσεις δὲν εἶναι δυνατὸν πάντοτε νὰ ταῦτισθῶσι πρὸς ὅσα αἱ φιλολογικαὶ πηγαὶ μαρτυροῦσιν. Εἰς τὴν δυσκολίαν ταύτην προστίθενται καὶ ἄλλαι ἐπίσης σημαντικαί. Μία τούτων λ. χ. εἶναι ὅτι ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα δέον, οὐχὶ σπανίως, νὰ νοήσωμεν διάφορα φορέματα¹, ἔτι δ' ὅτι πολλάκις τὸ ὄνομα ἐκφράζει οὐχὶ φόρεμα, ἀλλ' εἶδος ὑφάσματος, ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως, τῆς χροιάς ἢ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἔξεμπλιῶν, ἐξ οὗ διάφορα εἶδη φορεμάτων κατεσκευάζοντο. Ἡ τελευταία μάλιστα δυσκολία εἶναι ἀρκούντως σοβαρά, ὃ δ' ἐρευνητῆς, ἵνα μὴ παραπλανηθῆ, καθήκον ἔχει νὰ ἐξακριβώσῃ ἅν, δι' ὧν λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς, ἐννοοῦσι μόνον ὕφασμα ἢ φόρεμα.

Τὰ ἐπόμενα τρία παραδείγματα ἔστωσαν εἰς πιστοποιήσιν τῶν ἀνωτέρω.

Α'.

Θ Α Λ Α Σ Σ Α

Ἐν τοῖς Προδρομείοις ποιήμασι, καὶ δὴ ἐν περιγραφῇ συζυγικῆς ἔριδος, ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς μετὰ παραπόνου καὶ εἰρωνείας ὑπὸ τῆς συζύγου πρὸς τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα λεγόμενα.

*τὴν θάλασσαν τὴν μ' ἔφερες, γνωρίζεις, ἔπαρέ τιν,
τὸ διβλαντάρην, τὸ κουτνὶν καὶ τὸ ὑψηλὸν διθίκιν
καὶ τὸ μεγαλογράμματον ἱμάτων τὸ κνηκᾶτον
ἢ χάρισον ἢ πώλησον ἢ δὸς ὅπου κελεύεις.*²

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ἐν ᾧ ἀναμφιβόλως περὶ φορεμάτων ὁ λόγος, ἐρωτᾶται τί εἶναι θάλασσα καὶ τί κουτνίν.

Φέρε ἴδωμεν.

¹ Βλέπε ὅσα ἔγραψα ἐν Λαογραφίας τόμ. 8 σ. 254, 255, 256 κρίνων τὴν περὶ ἐνδυμάτων τοῦ κλήρου μελέτην τοῦ Γ. Σωτηρίου.

² Hesseling - Pernot, Poèmes Prodromiques 1.58 ἔξ.

Γνωστόν εἶναι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο πρὸς βαφήν, πλὴν ἄλλων ὑλῶν, καὶ τὸν χυμὸν τὸ ἐξαγόμενον ἐκ τῆς θαλασσίας πορφύρας¹, τὰ δὲ δι' αὐτοῦ βαφόμενα ὑφάσματα ἐκάλουν θαλασσοπόφυρα², διὰ τὴν βαφικὴν ἐργασίαν τὸ ρῆμα θαλασσοβαφέω μεταχειρίζομενοι. Τὰ θαλασσοπόφυρα ταῦτα ἦ, ὡς ὁ μεσαιωνικὸς σχολιαστὴς λέγει, θαλασσοβαφή³, φρονῶ ὅτι εἶναι αἱ τοῦ Προδρόμου θάλασσαί.

Ὅτι αἱ θάλασσαί ὠνομάζοντο οὕτως ἀπὸ τοῦ χρώματος ὑπεδήλωσε καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος γράψας ἐν τῷ περὶ τῆς βασιλείου τάξεως ἔργῳ του⁴ «Πάντες ἀπὸ τε πρωτοσπαθαρίων καὶ ἕως ἐσχάτου ἀνθρώπου τοῦ φοροῦντος σκαραμάγγιον ἔστησαν ἕκαστος πρὸς τὸ ἴδιον τῆς χροιάς καὶ τοῦ ἐξεμπλίου σκαραμάγγιον, ἦγουν οἱ τοὺς πρασινοροδί- νους ἀετοὺς φοροῦντες ἔνθεν κἀκεῖθεν, οἱ τοὺς βόφους καὶ τοὺς πολυ- γύρους ἀετοὺς ὁμοίως, οἱ τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς λευκολέοντας ὁμοίως», ἐν ᾧ χωρίῳ οἱ μὲν ἀετοί, λέοντες καὶ βόφοι ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐξέμπλια, αἱ δὲ θάλασσαί εἰς τὴν χροίαν.

Ὅτι δὲ πάλιν αἱ θάλασσαί ἦσαν ἀλουργοὶ πιστοποιοῦσιν οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη χαρακτηρίζοντες τὴν τῶν συγχρόνων θάλασσαν ὡς φοι- νικοβαφὲς ἱμάτιον, ροδοειδέσι⁵ ἢ δυσι ροδοειδέσι χροαῖς ἐκλάμπον.⁶

Πιστοποιηθέντος ὅτι ἡ θάλασσα ἦτο ὑφάσμα φοινικοβαφὲς⁷ μετ' ἐναλ- λαγῶν χρωμάτων (ροδοειδέσι ἢ δυσι ροδοειδέσι χροαῖς ἐκλάμπον) δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐσφαλμένοι αἱ γινῶμαι τῶν λογίων ὅτι ἐκλήθη οὕτω, διότι ἀντεπροσώπευε φόρεμα, οὕτινος πλούσιοι ἦσαν οἱ κυματισμοὶ καὶ αἱ πτυχῶ- σεις⁸ ἢ, ὅπερ ἔφερε διάφορα θαλάσσια σχήματα ἐνυφασμένα,⁹ ἢ σειράς, αἵτινες ἐμιμοῦντο κύματα θαλάσσης.¹⁰

¹ Ὅρα ὅτι κατὰ τὸν Πλίνιον (N. H. IX. 135.138) τὸ κογχύλιον τῆς πορφύρας ἐκα- λεῖτο *relagia*, ὁ δ' ἐξ αὐτοῦ χυμὸς *relagium*.

² Ἀλουργά θαλασσοπόφυρα, λέγει ὁ Σουΐδας.

³ Εἰς Ὅδ. Z. 53.

⁴ Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, Ἔκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 1.578.4.

⁵ Οἱ μετὰ Θεοφάνην 19.13, 604.11

⁶ Γενεσίου, Βασιλ. 7.1. Τὸ δυσι ροδοειδέσι χροαῖς ἐκλάμπον εἶναι τὸ ἄλλως διρροδίνον καλούμενον.

⁷ Ἐν Ζακύνθῳ νῦν εἶδος ἐρυθροῦ ἄνθους λέγεται θάλασσα.

⁸ Ὁ Du Cange ἐν τῷ Ἑλληνικῷ γλωσσαρίῳ του, ἐν λ. ἀετός, ἔγραψε: θάλασσαν appellabant quod instar maris fluctuaret, ὁ δὲ Reiske, σχολιάζων τὸ προμνημονευθὲν χωρίον τοῦ Πορφυρογεννήτου (2.552) εἶπεν «*aptum nomen θάλασσα vesti undanti*».

⁹ Τοῦτο εἶναι γνώμη τοῦ N. Kondakov (Les costumes orientaux à la cour Byzantine, Βυζάντιον 1.35) ὅστις, παρανοῶν τὸ προμνημονευθὲν χωρίον τοῦ Πορφυρο- γεννήτου, κατατάσσει τὴν θάλασσαν εἰς τὰ ἐξέμπλια, ἐν ᾧ περὶ χροιάς ἐκεῖ πρόκειται.

¹⁰ Reiske ἐν τῷ εἰς Κωνστ. τὸν Πορφυρογεννήτου ὑπομνηματί του, 2.553.

Τὴν θάλασσαν εὐρίσκομεν τὸ πρῶτον μνημονευομένην ἐν τῷ Ἐπαρχιακῷ βιβλίῳ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ,¹ ἐνθα καὶ σαφῶς λέγεται ὅτι αὕτη ἦτο πραγματεία Σαρακηνικὴ ἀπὸ Συρίας ἐρχομένη.² Ἐπειτα ὡς ἐρραμμένον φόρεμα εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ὑπὸ τοῦ βασιλέως λόγῳ ξενίων στελλόμενον τὴν ἀναφέρει κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος.³

Κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα ὡς φόρεμα μνημονεύεται ἐν τε τοῖς ἀνωτέρω καταχωρισθεῖσι στίχοις καὶ ἐν ἀνεκδότῳ ἐργιδίῳ Θεοδώρου τοῦ Προδρομοῦ, οὗ ἡ ἐπιγραφή: «εἷς τινα φοροῦντα θάλασσαν καὶ παλαιωθὲν ἀνέστρεψεν αὐτό.»⁴

Ἡ θάλασσα ὡς φόρεμα ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ὑπὸ τῶν τσαουσιῶν παρὰ τοῖς Τούρκοις φερόμενος θάλασσοφέρετζε⁵, καὶ μέχρι δ' ἐσχάτων ἀκόμη δὲν ἦτο ἄγνωστος. Τοῦλάχιστον μαρτυρεῖται ὅτι μέχρι πρὸ τεσσαρακονταετίας αἱ γυναῖκες τῆς ἐν τῇ Ἐρυθραίᾳ χερσονήσῳ Κρήνης ἐφόρουσαν θάλασσαν, ἣν ἄλλως καὶ κερμεσοῦ ἐκάλουν.⁶

Ἄλλὰ τί εἶδους φόρεμα ἦτο ἡ θάλασσα;

Ἐν τῷ Ἐπαρχιακῷ βιβλίῳ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (5.2) αἱ θάλασσαι ἀντιδιαστέλλονται πρὸς τὰ ἐσωφόρια, ἅρα ἀποκλείεται ἡ δι' αὐτῶν κατασκευὴ τότε ὑποκαμίσων.

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῷ προμνημονευθέντι χωρίῳ τῆς βασιλείου τάξεως (1. 578.4) χαρακτηρίζει τὴν θάλασσαν ὡς σκαραμάγγιον. Καὶ ἂν μὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς τί εἶδους φόρεμα ἦτο τὸ σκαραμάγγιον κατὰ τοὺς χρόνους Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τότε θὰ ἠδυνάμεθα, τοῦλάχιστον κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα, νὰ γνωρίζωμεν τὸ σχῆμα καὶ τὴν χρῆσιν τῆς θαλάσσης. Τοῦτο ὅμως, δυστυχῶς, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Kondacov ὅτι ἦτο καφτάνι,⁷ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ.

Παρὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς πως τὴν θάλασσαν. Ὀμι-

¹ Βλέπε ὅσα διὰ τὸ θαλάσσιον ἔγραψεν ὁ Blümmner, *Der Maximaltarif des Diocletian* σελ. 159.

² Ὁμοίως καὶ ἡ ἀπὸ Συρίας ἐρχομένη Σαρακηνικὴ (πραγματεία) εἶτε ἐσωφόρια εἶεν, εἶτε ἄβδία καὶ φουφούλια, θάλασσαι, J. Nicole, Λέοντος τοῦ Σοφοῦ τὸ Ἐπαρχιακὸν βιβλίον 5.2.

³ Σφιγκτούρια, θάλασσαι καὶ ἄβδία πλατύλωρα καὶ ἄβδία μασουρωτά, τὰ μὲν ἀμφεσμένα ἀπὸ διβλαττίων, τὰ δὲ καὶ λιτά. Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 470.6, 471.5.

⁴ Συνόδη Παπαδημητρίου, Theodore Prodrome σ. 403.

⁵ Ἐπιθὶ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Reiske εἰς τὸ περὶ τῆς βασιλείου τάξεως ἔργον τοῦ Πορφυρογεννήτου (2.552.)

⁶ Κατὰ δελτίον τοῦ ἱστορ. λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Δυστυχῶς περὶ τῆς θαλάσσης ταύτης ἐρωτήσας οὐδὲν ἀκριβέστερον ἠδυνήθηεν νὰ μάθω.

⁷ N. Kondacov, Ἐνθ. ἀν. σ. 13. 28. 37. Ὑπὸ τὸ ὄνομα σκαραμάγγιον ἐνοοῦντο, φαίνεται, διάφορα φορέματα.

λών δηλα δὴ περὶ αὐτῆς ὁ συνεχίζων τὸν Θεοφάνη (19.13) τὴν περιγράφει ὡς ἱμάτιον ἐπαμφιεννύμενον, ὁ Συμεὼν Μάγιστρος (604.10) ὡς ἐσθῆτα ἐπιβαλλομένην, ἣν καὶ κολόβιον οἱ σύγχρονοι ἐκάλουν, ὁ δὲ Γενέσιος (7.2) πάλιν ὡς ἐσθῆτα ἐπιβαλλομένην, ἣν οἱ ἐγχώριοι κολόβιον ἐκάλουν.¹

² Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν σαφῶς φαίνεται ὅτι ἡ θάλασσα ἦτο μεταξὺ τὸν² ροδόχρουν κολόβιον, ἐπενδύτης δηλα δὴ ὑπὲρ τὸν χιτῶνα ἐπιβαλλόμενος μὲ βραχείας χειρίδας ἢ καὶ ἀχειρίδωτος ζωννύμενος ἢ ἄζωστος μένων, κατὰ τὰς περιστάσεις.

Διὰ τὴν στέρησιν λοιπὸν τοιοῦτον τινὸς ἐπενδύτου παρεπονεῖτο ἡ σύζυγος τοῦ Προδρόμου.

Β΄.

ΚΟΥΤΝΙΝ

³ Ἀραβιστὶ κοῦτν ἢ κουτοῦν λέγεται ὁ βάμβαξ,³ κουτνὶ δὲ ὁ βαμβακερός. Κατὰ ταῦτα τὸ ὑπὸ τοῦ Προδρόμου ἐν τοῖς ἀνωτέρω στίχοις μνημονεύμενον κουτνὶν πρέπει νὰ δηλοῖ φόρεμα ἐξ ὑφάσματος περιέχοντος βάμβακα καὶ προερχομένου ἐκ χωρῶν, ἐφ' ὧν ὑπῆρχεν Ἀραβικὴ ἐπίδρασις ἢ κατοχή.

Τὴν πρώτην εἰκασίαν ἐπιβεβαιῶι ὁ da Somavera μεταφράζων ἐν τῷ λεξικῷ του τὸ ζεντουνὶ διὰ τοῦ ἀτλάζι, τὴν δευτέραν δὲ διὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, καθ' οὓς, φυσικά, ἐξηκολούθει ἡ παλαιὰ ἐμπορικὴ παράδοσις ὁ Π. Τριανταφυλλίδης λέγων ὅτι κατὰ τὸ 1870 ἐν Τραπεζοῦντι «μόλις ἐδείκνυον σημεῖα ζωῆς τὰ κουτνία καὶ κεζία τοῦ Χαλεπίου καὶ τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Ἀμίδης.⁴

⁵ Ἦτο λοιπὸν τὸ κουτνὶ ὑφάσμα, οὔτινος ὁ μὲν στήμων ἦτο ἐκ βάμβακος, τὸ δὲ ὑφάδιον ἐκ μετάξης, τὸ κοινῶς ἀτλάζι, ὡς εἴρηται.⁵

⁶ Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὸ ὑφάσμα τοῦτο διαφοροτρόπως ἐχρησιμοποιεῖτο.

¹ Ἡ ἐσθῆς αὕτη ἐλέγετο, ἔνεκα τῶν ἐνυφασμένων ζωδίων, καὶ ἀετὸς (Οἱ μετὰ Θεοφάνην 19.4. Γενέσι. Βασιλ. 7.2).

² Καὶ ἡ τῶν γυναικῶν τῆς Κρήνης θάλασσα ὡς μεταξὺ τῶν φόρεμα περιγράφεται.

³ Κατὰ τὸ λεξικὸν τοῦ Χλωροῦ. Κατὰ τὸν κύριον Χρ. Νομικὸν goumâch goutnî Ἀραβιστὶ λέγεται τόπι ὑφάσματος βαμβακεροῦ. Ὁ G. Meyer, Neugriechische Studien 4.41 καὶ ὁ P. Kretschmer, Grammatische Miscellen B. Z. 10. 585 συνδέουσι τὴν λέξιν πρὸς τὸ Ἰταλικὸν cotone Πβ. καὶ M. Vasmer, Beiträge zur griechischen Grammatik B. Z. 16.540.

⁴ Π. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες σ. 76.

⁵ Κατὰ παρεξήγησιν ὁ κ. Ν. Παπαδόπουλος, (Ἐμπορικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία τόμ.1 μέρος 2ον σ. 326) σημειοῖ: κουτνὶ ὑφάσμα ἐτερόμαλλον, τοῦ ὁποῦ τοῦ στήμονι εἶναι

Ὁ Ἐμμανουὴλ Γεωργιλλᾶς, ὅστις τὸ λέγει τζατουνί, πιστοποιεῖ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους του, τὸν ΙΕ΄. δὴλα δὴ αἰῶνα, ἐρράπτετο τριγῦρο εἰς τὴν ποδιάν, ἦτοι τὴν κάτω ἄκρον τῶν γυναικείων φορεμάτων,¹ ἐν Κρήτῃ, τζαντουνί καλούμενον κατὰ τὸν ΙΖ΄. αἰῶνα μεσοῦντα, ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς κατασκευὴν ἐπανωφοριῶν,² ἐν Ἀθήναις δὲ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄. αἰῶνος πρὸς κατασκευὴν ζιπουνίων.³

Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἐξ αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις κατεσκευάζοντο καλύμματα τῆς κεφαλῆς, μπερέττες,⁴ ἐν Πόντῳ δὲ καὶ Καππαδοκίᾳ καὶ Ἡπειρῷ ἄντεριά,⁵ συνήθεια εὐρέως διαδεδομένη, ὡς δεικνύει ὁ ἕξης στίχος δημῶδων ποιημάτων

καὶ τὰ κουτνιά του ἀστράπτασι ποῦ ἦταν ἄντεριά του.

Μέχρι πρό τινος τέλος ἐν Σιατίστῃ τῆς Μακεδονίας ἀπὸ κουτνὶν κατεσκευάζοντο φουσιάνια, ζιπούνια δ' ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης.

Ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ κουτνίου καὶ τὴν σημερινὴν κατ' ἐπικράτησιν χρῆσιν αὐτοῦ⁶ δέχομαι ὅτι τοῦτο κατὰ τὸν ΙΒ΄. αἰῶνα ἦτο μεσόφορον ἄντερι ἀτλαζωτόν, ὅπερ καὶ τότε, ὡς καὶ νῦν, θὰ ἐθεωρεῖτο κοινωνικῆς εὐημερίας δεῖγμα,⁷ δι' ὃ καὶ διὰ τὴν στέρησιν αὐτοῦ παραπονεῖται ἡ σύζυγος τοῦ Προδρόμου.

μεταξὶ καὶ καμνεὶ τὴν ὄψιν, τὸ δὲ ὑφάδι χονδρὸν νῆμα λινόν. Τὸ κουτνὶ νῦν εἶναι καὶ ὀλομέταξον ὕφασμα μὲ παραλλήλους ἐγχρώμους ταινίας (Χαλδία Πόντου) ἢ τετραγωνίδια (Καστορία).

¹ Κατὰ τὸν ποιητὴν, «εἰς πᾶσα ἓνα φόρεμα ποῦ νά ναι τιμημένο» κατὰ τὸ κάτω ἄκρον ἐρράπτετο

βελούσιν ἢ καὶ τζατουνὶν ἢ κουμαχᾶς ἐκ τὴν Πίζαν

Ε. Γεωργιλλᾶ, Τὸ θανατικὸν τῆς Ρόδου (Wagner, Carmina Graeca medii aevi σελ. 36 στίχ. 138.)

² Ἐν Κρητικῷ συμβολαίῳ τοῦ 1640 ἀναφέρεται κόττα (Ἰταλ. cotta = ἐπανωφόριον) τζαντουνί. Στ. Ξανθοουδίδου, Κρητικὰ συμβόλαια σ. 264. 265. Βλέπε καὶ τὸν κατωτέρω δημοσιευόμενον θρηνον τοῦ φαλλίδου.

³ Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 3.30. Ζιπούνια χρυσοκέντητα ἀπὸ κουτόνι κατεσκευάζοντο ἄλλοτε ἐν Σφακίοις.

⁴ Δ. Καμπούρογλου, Ἐνθ' ἄν. 341.

⁵ Δ. Σάργου, Παλαιογραφικὸς ἔργανος ΚΠ. 33.85. Τὸ κουτνὶν ἄντεριν μάλιστα συνηθέστατα ἠκούετο αὐτόθι.

⁶ Νῦν τὸ ὕφασμα εἶναι γνωστόν ἐν Αἰῶν ὡς κουτνί, ἐν Καστορίᾳ τῆς Μακεδονίας Σκύρω καὶ Λιβησίῳ τῆς Λυκίας ὡς κουτνί, ἐν Πόντῳ ὡς κουτνὶν ἢ γουτνί, ἐν Ἡπειρῷ καὶ Σιατίστῃ ὡς κουτνί, ἐν Μάνῃ, Σηλυβρίᾳ καὶ παλαιότερον ἐν Ἀθήναις ὡς κουτουνί, ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης ὡς κουτόνι καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ ὡς κουτνοῦ.

⁷ Πβ. τὸν ἐκ Ποντικοῦ γαμηλίου ἕσματος στίχον

νιέ μ' κ' εἶσαι Σιαμι γουτνὶν 'ς σὸ σαντοῦκ' νὰ φυλάτω σε

Π. Μελανοφρύδου, Ἡ ἐν Πόντῳ Ἑλληνικὴ γλῶσσα σ. 120.

Γ΄.

ΜΟΝΑΠΛΑ

Μεσαιωνική τις παροιμία λέγει

ἡ πτωχεία κατέδειξε τὰ μοναπλά.¹

Ἐξετάσωμεν τί ἦσαν τὰ μοναπλά ταῦτα.

Μάξιμος ὁ Πλανούδης ἐν τῇ συλλογῇ τῶν παροιμιῶν του, ἐξελληνίζων τὴν δημώδη φράσιν, ἀπέδωκε τὴν παροιμίαν διὰ τοῦ «ἡ πτωχεία τὰς ἀπλᾶς ἐσοθῆτας κατέδειξε», ὑποδείξας οὕτω, κατ' ἐμέ, καίτοι ὄλως γενικῶς, τί οἱ σύγχρονοί του ὠνόμαζον μοναπλά.²

Ὁ Eduard Kurtz, ἐπιθυμῶν νὰ διασαφήσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν λέξιν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν παροιμιῶν τοῦ Πλανούδου ἠρμήνευσε τὴν παροιμίαν διὰ τοῦ ἡ πτωχεία εἰσήγαγε τὴν μόδαν νὰ φέρωσιν οἱ ἄνθρωποι μόνον ἐν φόρεμα,³ τέλος δ' ὁ K. Ἄμαντος ἐπ' ἐσχάτων διευκρίσθη ὅτι ἴσως μοναπλὸν εἶναι εἶδος πελερίνας, τὴν παροιμίαν δ' ἠρμήνευσε ὡς ξηΐς: ἡ πτωχεία ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ εἰσαχθῶσι τὰ φορέματα μοναπλά τὰ μὴ τοῦ συρμοῦ, τὰ τὰ μὴ ἀρέσκοντα.⁴

Ἴνα κατανοηθῇ τί ἦσαν τὰ μοναπλά, ἐπάναγκες εἶναι νὰ ἐξετασθῇ τί σημαίνει τὸ ἐπίθετον μοναπλός.

Λοιπὸν σήμερον πολλαχοῦ τὸ μοναπλός εἶναι ταυτὸ τῶ μονός. Μονὸ ὅμως ἐν Ἠλείῳ, Σκύρῳ⁵ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ μονελὸ ἐν Μάνῃ λέγεται τὸ ὕφασμα τὸ μὲ δύο ποδαρικά ὕφανθέν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ διπλὸ ἢ δίμιτο ἢ διπλάρι,⁶ ὅπερ ὕφαινόμενον μὲ τρία⁷ ἢ τέσσαρα ποδαρικά εἶναι κρουστότερον.

¹ Βλέπε K. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5.561. Ὁ Du Cange ἐν τῷ Ἑλληνικῷ γλωσσαρίῳ του, καὶ δὴ ἐν λ. μοναπλός, ἐκ χειρογράφου παραλαμβάνων, ἀναγινώσκει: «οἱ πτωχοὶ κατέδειξαν τὰ μοναπλά», τοῦθ' ὅπερ δίδει ἐπ' ἴσης ὀρθὸν νόημα.

² E. Kurtz, Die Sprichwörtersammlung des Maximus Planudes σ. 40.

³ E. Kurtz, Ἐνθ' ἄν.

⁴ K. Amanatos, Μοναπλός B. Z. 25 114. Ὅτι οὐδεμίαν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν σημασίαν εἰς τὴν θεολογικὴν τῆς παροιμίας ἐρμηνείαν «τουτέστιν ἐν μονάδι προσώπου οὐ μὴν ἐν τριάδι τῇ τρισυποστάτῳ λατρεύειν θεοίτη» εἶναι αὐτονόητον. Βλέπε M. Ψελλοῦ, Ἑρμηνεῖαι εἰς δημώδη ρητά (K. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5.561).

⁵ Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη — Σκύρος σ. 90.

⁶ Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη, Ἐνθ' ἄν.

⁷ Πβ. τὸ ἐκ Ζακύνθου δίστιχον.

*μὲ τρία ποδαρικά φαίνουσι τὸ διπλάρι
ποιεῖ του ὁ ἀδικοθάνατος δὲ εἶπε νὰ μὲ πάρη.*

Τοιαῦτα λοιπὸν μοναπλά, ἤτοι ἐκ τοιούτου μοναπλοῦ ὑφάσματος κατασκευαζόμενα φορέματα, βαμβακερὰ ἴσως, ἐχρησιμοποιοῦν οἱ πτωχοὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα, εὐωότερα, φυσικά, καὶ ὑποδεεστέρας ποιότητος τῶν διπλῶν, ἤτοι διμίτων. Ὅτι δὲ τὰ δίμιτα ἐθεωροῦντο ἀξίαν τινὰ ἔχοντα φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ παραπόνου τῆς αὐτῆς συζύγου τοῦ Προδρομοῦ, ἣτις λέγει πρὸς τὸν ἄνδρα ἀλλαχοῦ

*ποῖον ἱμάτων μ' ἔρραψες, ποῖον δίμιτον μ' ἐποίκεις;*¹

Εἶχε λοιπὸν δίκαιον ὁ Πλανούδης μεταφράζων τὰ μοναπλά διὰ τοῦ ἀπλᾶς ἐσθῆτας, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον τὸ μονὸν ὕφασμα λέγεται ἀπλὸν ἐν Ἰκαρίᾳ.

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀπλῶν καὶ διπλῶν ὑφασμάτων καὶ φορεμάτων εἶναι πολὺ παλαιότερα τῆς ἐποχῆς, ἣν ἐξετάζομεν, ἀφ' οὗ ἐν μὲν τῷ κατὰ τὸν Θ. αἰῶνα γραφέντι ὄνειροκριτικῷ τοῦ Ἀχμέτ ἀναφέρεται φόρεμα διπλόν,² ἐν δὲ τῷ διαγράμματι τοῦ Διοκλητιανοῦ φιβουλατώριον ἀπλοῦν (19. 15), γλαμὺς (γλανίς) ἀπλῆ καὶ διπλῆ (1.57.58) καὶ βάνατα Νωρικῆ διπλῆ (19. 43).³

Νῦν γεννᾶται τὸ ζήτημα ποῖον ἦτο τὸ σχῆμα τῶν μοναπλῶν.

Νομίζω ὅτι τὰ μοναπλά οὐδὲν ὄρισμένον σχῆμα εἶχον, οὗτω δ' ἐκαλοῦντο πάντα τὰ ἐκ μοναπλοῦ ὑφάσματος κατασκευαζόμενα φορέματα, ἀκριβῶς ὡς νῦν διπλάρι.⁴ λέγεται τὸ δίμιτον ὕφασμα καὶ πᾶν εἶδος φορέματος ἕξ αὐτοῦ κατασκευαζόμενον.⁵

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

¹ Hesseling - Pernot, Poèmes Prodromiques 1. 46.

² Fr. Drexl, Achmes Oneirocriticon κεφ. ργς.' (σ. 115. 6 ἐξ.).

³ Ο Βlü mner, Der Maximaltarif des Diocletian σ. 151 νομίζει ὅτι ἀπλοῦν ἐλέγγοτο τότε τὸ ἄκοπον ὕφασμα, διπλοῦν δὲ τὸ ἐρραμμένον πλέον εἰς ὄρισμένον σχῆμα φόρεμα. Ὅτι περὶ διαφορᾶς ὕλης καὶ τρόπου ὑφάνσεως πρόκειται νομίζω ὅτι ἀποδεικνύει καὶ τὸ ὅτι (δ)ιπλῆ νῦν ἐν Σύμῃ, Καρπάθῳ καὶ Κῷ καὶ διπλάρι ἐν Ἠπείρῳ καὶ Αἰῶν λέγεται δίμιτον μάλλινον κλινοσκέπασμα.

⁴ Τοῦτο ἐν Κουσοβίτση, Κουρέντοις καὶ Δρόβιανῇ τῆς Ἠπείρου εἶναι λινόν, ἐν Τσαμαντᾷ δὲ τῆς αὐτῆς περιοχῆς καὶ ἐκ σπάρτου.

⁵ Ἐν Κουρέντοις καὶ Τσαμαντᾷ τῆς Ἠπείρου τὸ διπλάρι εἶναι ἐξωτερικὸν γυναικεῖον φόρεμα κομβούμενον κατὰ τὸ στήθος καὶ χειρίδας μετὰ μαργελίων μέχρι τῶν ἀγκῶνων ἔχον. (Ν. Νίτσοῦ, Περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ κόμης τοῦ Τσαμαντᾷ σ. 257). Κατὰ δελτίον τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ παλαιότερον «ἡ ντυμασιά τῶν ἀνδρῶν ἦτανε ἀπὸ διπλάρι, εἶδος ἐντοπίου χονδροῦ ὑφάσματος, ποῦ τὸ ἐγγήθανε οἱ γυναῖκες.»